

The Position of the Principle of Minimality of Criminal Law in Criminal Policy

Ali Movahedi

PhD student in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Human Sciences, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran

Ali Najafi Tavana*

Assistant Professor of the Department of Criminal Law and Criminology, Tehran Central Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Mohammad Ashouri

Full Professor of the Department of Criminal Law and Criminology, Science and Research Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Parviz Zokaiyan

Assistant Professor of the Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran

Abstract

Today, criminal law is often viewed as the primary solution for preventing and addressing many social disorders and deviant or

* Corresponding Author: najafi.tavani@gmail.com

How to Cite: Movahedi, A. , Najafi Tavana, A. , Ashouri, M. and Zokaiyan, P. (2025). The Role of the Principle of Minimality in Criminal Law within Criminal Policy. *Journal of Criminal Law Research*, 13(48), 201 - 236. doi: 10.22054/jclr.2025.82655.2712

antisocial behaviors. In Iran, following the Islamic Revolution, there has been a significant increase in the criminalization and punishment of various activities. The extensive volume of criminal laws, the nature and scope of criminal responses, and the growing prison population indicate that criminal law has become the default response for legislators in many situations. This approach is often referred to as maximal criminalization or security-oriented criminalization. In contrast to this perspective, the notion of minimal criminalization has gained traction in recent years. According to this view, criminal law should not be excessively broad, nor should it criminalize behaviors that are not essential for achieving the state's binding goals. If other tools and measures can more effectively achieve these goals, criminalization or punishment should not be necessary. Thus, criminal law should be seen as a last resort, employed only when other measures are inadequate. The principle of minimal criminalization, alongside other fundamental principles such as the principle of innocence, necessity, and transparency, has been proposed as a constitutional principle. However, this principle has received limited attention from legislators, making its position in criminal policy highly significant.

The concept of criminal policy—often associated with social control—is categorized into four models based on the relationship between crime, deviance, state response, and society: crime-state response, crime-social response, deviance-government response, and deviance-social response. These models give rise to various response patterns, including the state pattern, social pattern, integrated pattern, and zero pattern. Within the state pattern, two sub-patterns emerge: liberal society and the security-oriented government, each responding to crime or deviance in distinct ways based on their ideological foundations.

Criminal policy based on the minimal principle advocates for the reduction or abolition of criminal law, replacing it with non-criminal alternatives. This approach favors removing deviant behaviors from the scope of criminal law and avoiding criminal responses for minor

offenses. Measures like dejudicialization, decriminalization, and depenalization are central to this perspective. Governments, in turn, can choose between two criminal policies: a minimalist approach to criminalization and punishment, which prioritizes harm reduction, and a maximalist approach based on legal patriarchy, which focuses on strict government control over crime prevention.

The Iranian penal system exemplifies the security-oriented government model, which is characterized by broad state intervention in both individual and social life. In this model, the government has the authority to intervene in various aspects of society, often leading to extensive criminalization across all spheres of human interaction. Since the Islamic Revolution, Iranian legislators have criminalized a wide array of behaviors, contributing to the inflation of criminal laws and increasing state involvement in the private lives of individuals. This view is reinforced by institutions such as the Council for Expediency of the System, the Executive Branch, the Assembly of Experts, and the Guardian Council, which expand the scope of criminalization.

In contrast, the liberal model limits the scope of criminal law to behaviors that directly harm others and applies minimal intervention, avoiding state intrusion into individuals' private lives. This model does not criminalize minor deviations from social norms, and it prioritizes the protection of personal privacy. Over the past two decades, as the prison population has increased and criminal cases have multiplied, the Iranian criminal justice system has begun to shift toward a more minimalist approach in criminalization and punishment.

The primary outcomes of minimal criminal policy include the use of non-criminal responses before resorting to criminal procedures, as well as decriminalization and depenalization. This principle suggests that punishment should only be applied when other measures have proven ineffective. Additionally, if criminal processes are deemed necessary, a minimal criminal response should be adopted. The use of

more severe punishments, whether in terms of their nature or severity, contradicts the principle of minimal criminal law.

This article uses a descriptive-analytical method (library study) to present a criminal policy grounded in the minimal principle and compares it with rival policies to illustrate the evolving perspective on legal punishment and judicial sentencing. It explores the permissible scope of criminal intervention and social control, both criminal and non-criminal, as well as repressive and non-repressive methods, and examines the patterns governing them.

Key words: Maximum criminalization, minimum criminalization, principle of minimal criminal law, criminal policy, criminal law.

جایگاه اصل حداقلی بودن حقوق کیفری در سیاست جنایی

دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده‌ی حقوق و علوم انسانی، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران

علی موحدی

استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

علی نجفی توانا *

استاد تمام گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

محمد آشوری

استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران

پرویز ذکائیان

چکیده

امروزه حقوق کیفری به تنها داروی شفابخش برای درمان بسیاری از ناهنجاری‌های اجتماعی تبدیل شده است. نگاهی به قوانین کیفری نشان می‌دهد که روند رو به رشد جرم‌انگاری در سال‌های پس از انقلاب در ایران شتاب بیشتری گرفته است. حجم وسیع قوانین کیفری، نوع و میزان پاسخ‌های کیفری و جمعیت کیفری زندان‌ها نشان می‌دهد که حقوق کیفری در بیشتر موارد بعنوان نخستین راه‌حل قانونگذار دیده شده است. این دیدگاه با جرم‌انگاری امنیت‌مدار یا حداکثری شناخته می‌شود. در مقابل در سالیان اخیر دیدگاه جرم‌انگاری حداقلی در حقوق کیفری مطرح شده است. مطابق این چشم‌انداز، حقوق کیفری نباید مصادیقی از رفتار را منع کند که برای رسیدن به اهداف الزام‌آور دولت ضرورتی ندارد. اگر ابزار و تدابیر دیگر بتوانند راحت‌تر به هدف برسند، ضرورتی برای جرم‌انگاری باقی نخواهد ماند. لذا حقوق کیفری باید تنها بعنوان آخرین راه‌حل بکار رود. این مقاله، از رهگذر روش توصیفی-تحلیلی، جایگاه اصل حداقلی بودن حقوق کیفری در سیاست جنایی را ارائه کرده تا نگاه کیفرگذار قانونی و کیفرگزینی قضایی، قلمروی مجاز مداخله‌ی کیفری و نیز شیوه‌های کنترل اجتماعی از نوع کیفری و ناکیفری و الگوهای حاکم بر آن مشخص گردد. **کلیدواژه‌ها:** جرم‌انگاری حداکثری، جرم‌انگاری حداقلی، اصل حداقلی، سیاست جنایی.

مقدمه

اصل حداقلی بودن حقوق کیفری در عناوین دیگر مانند حقوق جزا بعنوان آخرین وسیله،^۱ اصل صرفه‌جویی کیفری،^۲ اصل تکمیلی یا فرعی بودن حقوق کیفری،^۳ اصل حقوق جزا بعنوان حداقل وسیله یا چاره^۴ مورد اشاره قرار گرفته است (غلامی، ۱۳۹۱: ۴۴). اصل کاربرد کمینه‌ی حقوق کیفری، جرم‌انگاری را آخرین سلاح می‌داند و اعتقاد دارد تنها در فرض ضرورت و ناکارآمدی دیگر اقدامات و ضمانت اجراها باید به سراغ آن رفت (نوبهار، ۱۳۹۶: ۴۱). بموجب این اصل، در رویارویی با نابهنجاری‌های اجتماعی نباید اصل را بر استفاده از سلاح جرم‌انگاری و ابزار مجازات قرار داد (دهقان، ۱۳۹۶: ۹۶). بنابراین در اصل حداقلی و کمینه‌ای حقوق کیفری، در رویارویی با نابهنجاری‌های اجتماعی، جرم‌انگاری آخرین چاره است. محتوای اصل بیشتر از این واقعیت سرچشمه می‌گیرد که مجازات به خودی خود مستلزم برخوردی خشن است. انتخاب مجازات، به دلیل اینکه کیفر در ذات خود بد و خشن است، همواره نیازمند به توجیه کافی است (نوبهار، ۱۳۹۶: ۴۳).

در فقه اسلامی نیز قاعده‌ای مشابه به نام حکم عقل به انتخاب کمترین قبیح مطرح است. وفق این قاعده در مواردی که اصل ارتکاب امر قبیح اجتناب‌ناپذیر بوده و امر دایر بین دو چیزی است که یکی در درجه‌ی بالاتری از قبح قرار دارد و دیگری در مرتبه‌ی پایین‌تر می‌باشد، عقل به لزوم انتخاب فرد پایین‌تر حکم می‌کند. در اصطلاح از این قانون به حکم عقل مبنی بر وجوب انتخاب اقل القبیحین یاد می‌کنند (فخارطوسی، ۱۳۹۱: ۲۱۲-۲۱۳).

با توجه به مطالب بیان شده، نگارندگان معنا و مفهومی عمومی‌تر و عمیق‌تر از تعاریف بالا نسبت به اصل حداقلی و کمینه‌ای حقوق کیفری مدنظر دارند. در این رابطه عقیده بر آن است که اصل مذکور نه صرفاً انتخاب حداقل مجازات از میان اقل و اکثر یا جرم‌انگاری بعنوان آخرین راه یا چاره، که این معنا بیشتر با لفظ این رویکرد همخوانی داشته، بلکه

1. Criminal law as the last resort.
 2. Principle of penal parsimony.
 3. Principle of subsidiary of criminal law.
 4. Criminal law as the last and the least resort.

مفهومی وسیع‌تر از آن به معنای عدم جرم‌انگاری در موارد غیرضرور، حذف بسیاری از عناوین مجرمانه با توجه به تورم کیفری، تقلیل مراجع قانونگذاری در امور کیفری، کاهش دامنه‌ی تعریف شخص بزهکار، عدم افزایش دامنه‌ی تعریف شخص بزه‌دیده، استفاده از مجازات‌های فعلی بعنوان آخرین چاره یا حذف برخی مجازات‌های فعلی و استفاده از جایگزین‌های حبس یا شلاق با خدمات عمومی، آنهم در معنای عام حقوق کیفری یعنی بزه، بزهکار و پاسخ به بزه در هر دو مرجع کیفرگذاری و کیفرگزینی مدنظر می‌باشد. لذا بیان سیاست جنایی حاکم بر این اصل، کمک شایانی به فهم تعاریف مذکور و شناخت پایه‌های این اصل می‌نماید.

۱. فلسفه‌ی حقوق کیفری

در فلسفه‌ی حقوق کیفری درباره‌ی حق مجازات و منشاء این حق بحث و گفتگو می‌شود. پاسخ به این سؤال که آیا حق مجازات منشاء الهی دارد یا از یک پیمان اجتماعی سرچشمه می‌گیرد و یا اظهار انگیزه‌ی انتقام جویی است هر یک آثار مختلفی دربر دارد که در تنظیم سیاست کیفری جامعه بی‌تأثیر نیست (اردبیلی، ۱۳۸۵/۱: ۴۷). در مکتب کلاسیک این اعتقاد وجود دارد که مردم در جهان با اراده‌ای آزاد زندگی می‌کنند و انتخاب‌های عقلانی خویش را انجام می‌دهند. مردم دارای حقوق طبیعی خاص بوده که از میان آنها می‌توان به حق حیات، آزادی، مالکیت و دارایی اشاره کرد. حکومت‌ها نیز توسط شهروندان به وجود آمده‌اند تا از این حقوق حفاظت نمایند و وجودشان بعنوان نوعی قرارداد اجتماعی میان آنانی که حکم می‌رانند و آنانی که برایشان حکم رانده می‌شود، تلقی می‌شود. شهروندان، تنها بخشی از حقوق طبیعی خویش را که برای دولت به منظور تنظیم اجتماع به نفع همگان و حفاظت از جامعه در برابر خودخواهی و نفع شخصی طبیعی افراد لازم است، تسلیم می‌کنند. جرم شامل تجاوز به قرارداد اجتماعی است. مجازات تنها به دلیل حفظ قرارداد اجتماعی، موجه است. از این رو، هدف از مجازات جلوگیری از تجاوزات آتی از طریق بازدارندگی رفتار مضر اجتماعی است. در این حال، تنها آن میزان از مجازات قابل توجیه است که برای مقابله با سودمندی رفتار مضر لازم است (ویلیامز و مک شین، ۱۳۹۸: ۵۱-۵۲). در حقیقت مطابق این مکتب، قانون باید صرفاً اعمالی را که ارتکاب آن برای نظم

عمومی مضر است مجازات کند. در این مورد کلاسیک‌ها ضرب‌المثلی دارند به این مضمون: «فقط باید تا آنجا که عدالت اقتضا می‌کند مجرم را مجازات کرد نه بیشتر نه کمتر». به عبارت دیگر، شعار معروف این مکتب این است که نه بیشتر از آنچه که مفید است و نه بیشتر از آنچه که عدالت اقتضا می‌کند (صلاحی، ۱۳۹۲: ۵۶). در ابتدا، نفی حقوق جزا و لغو کیفر با جانشینی یک «نظام دفاع اجتماعی» بدون صبغه‌ی کیفری و حتی بکارگیری مفاهیم و عناوین مربوط به آن مطرح شد. «فیلیو گراماتیکا» در سال ۱۹۴۵ با تأسیس «مرکز مطالعات دفاع اجتماعی» در شهر ژن ایتالیا و برگزاری اولین «کنگره‌ی دفاع اجتماعی» در شهر سان رمو در سال ۱۹۴۷ و نیز چاپ کتاب خود تحت عنوان «اصول دفاع اجتماعی» در سال ۱۹۶۰ بر نفی حقوق جزا و کنار نهادن مفاهیم جرم، مجرم، کیفر و مسئولیت و جایگزین کردن آنها با «حقوق دفاع اجتماعی» و حتی حذف قضات با جانشینی کارشناسان دفاع اجتماعی اصرار ورزید. اما این مواضع مورد قبول عده‌ای از جمله مارک آنسل قرار نگرفت که بعداً به طرفداران «دفاع اجتماعی جدید» معروف شدند (صفاری، ۱۳۹۰: ۹۰).

جان لاک معتقد است که هدف مجازات باید حفظ و نگهداری پیکر اجتماع باشد. نقطه‌ی آغاز در اندیشه‌ی وی، حالت ابتدایی طبیعت است که در آن هر کس قدرت تحمیل مجازات، به منظور جلوگیری از ارتکاب بزه جدید را دارا بوده است. با ورود به جامعه، هر فرد این قدرت را ترک کرده و آن را به قضات نماینده‌ی حکومت سپرده است. بنابراین، کیفر تحمیلی توسط قضات تنها در صورت گرایش در جهت حفظ آرامش عمومی مشروع است (پرادل، ۱۳۷۳: ۳۲-۳۳). منتسکیو نیز در کتاب روح القوانين به شرح نظریه‌ی خود درباره‌ی تفکیک قوا می‌پردازد. بنا به گفته‌ی او در نتیجه‌ی این تفکیک، هر یک از قوا دیگری را محدود می‌سازد و آزادی، یعنی حکومتی که براساس قانون استوار شده باشد، امکان‌پذیر می‌شود (طاهری، ۱۳۸۱: ۲۶۳-۲۶۴). هدف از اصل تفکیک قوا، تأمین آزادی شهروندان است: «هر انسان قدرتمندی به سوء استفاده از قدرت خود گرایش دارد، برای اینکه نتوان از قدرت سوء استفاده کرد، باید با بکارگیری ابزارهای مناسب ... قدرت را متوقف کرد» (دومیشل و لالومی یر، ۱۳۷۶: ۶۰-۶۱). منتسکیو گفته است که

مجازات‌ها باید متناسب با بزه باشند. «ظلم بزرگی است که کیفر یکسانی به راهزن و به کسی که به راهزنی و قتل مبادرت کرده است، تحمیل گردد. بدیهی است که به منظور تأمین امنیت عمومی، باید در مجازات تفاوت‌هایی قائل شد». به نظر منتسکیو مجازات‌ها و جرایم باید در قانون پیش‌بینی شده باشند. «قضات تنها دهانی هستند که سخنان قانون را اعلام می‌کنند». مونتسکیو در کتاب معروفش به نام «روح القوانين» با مجازات‌های غیرانسانی و شکنجه‌ها به مخالفت برخاست. او معتقد بود که مجازات شدید در آن جایی لازم است که حکومت مبتنی بر استبداد و برای ایجاد ترس و وحشت مردم است والا در جایی که حکومت مشروطه و یا جمهوری بر پایه‌ی شرافت و تقوای انسانی برقرار شده نیازی به شدت غیرمنطقی مجازات‌ها نیست (صفاری، ۱۳۹۰: ۵۶). او معتقد بود: «شقاوت قوانین اغلب مانع اجرای آن است. وقتی مجازات حد و مرزی ندارد، غالباً مجبور می‌شوند مجازات نکردن را به جای آن ترجیح دهند» (بکاریا، ۱۳۷۴: ۸۰).

جرمی بنتام در کتاب «مقدمه‌ای بر اصول اخلاق و قانونگذاری» معتقد است مجازات نباید شدیدتر از آن حدی باشد که لازم است یک مقدار معین از رعب را به وجود آورد، چراکه مجازات بیش از حد باعث آسیب غیرضروری به مرتکب می‌شود و حال آنکه آسیب رساندن فی نفسه بد است. بر این اساس است که مجازات نایستی بیش از حد ارعابی باشد چراکه باعث خوشبختی جامعه نمی‌گردد (صفاری، ۱۳۹۰: ۶۹). بنابراین، بنتام با تأکید بر اینکه کلیه مجازات‌ها زیانبار و شر محسوب می‌شوند، خاطر نشان می‌نماید مجازات آنگاه که فاقد مبنا و بی‌دلیل است، یعنی اگر هیچ‌زیانی جهت پیشگیری شدن وجود نداشته باشد و یا اقدام ارتكابی اصولاً زیانبار نباشد، قابل توجیه نیست (غلامی، ۱۳۹۹: ۱۳۶). چزاره بکاریا بعنوان بنیانگذار نظریه‌ی بازدارندگی مجازات‌ها به بیان اندیشه‌های خود در «رساله‌ی جرایم و مجازات‌ها» پرداخته؛ حکومت مذهبی کلیسایی، اعمال شدیدترین و دهشتناک‌ترین مجازات‌ها را بر مبنای آموزه‌های شرعی و مذهبی مسیحیت، حتی کاهش‌دهنده‌ی مسئولیت کیفری بزهکار در آخرت می‌دانستند (فوکو، ۱۳۹۳: ۶۱). بکاریا در واکنش علیه زمان خود که در آن مجازات‌ها «خودسرانه» بودند، یعنی از سوی قاضی تعیین می‌شدند، دامنه‌ی اصل قانونمندی مجازات‌ها را وسعت داده و

خواستار کیفرهای ثابت گردید، زیرا به نظر وی خصیصه‌ی «مشخص و ثابت بودن» قدرت قوانین را تشکیل می‌دهد و اگر در بعضی موارد نیاز به ترحم و بخشش بود، وظیفه‌ی قانونگذار است که موارد آن را تعیین کند (پرادل، ۱۳۷۳: ۴۱). بکاریا با رویکرد حداقلی و کمینه‌ای، شدت بیش از اندازه‌ی کیفرها را درست نمی‌داند و بکار بردن شکنجه و خشونت را در اجرای کیفرها امری عبث و مغایر با اهداف مجازات به شمار می‌آورد. بکاریا معتقد است شدت کیفرها برای مبارزه با جرم به هیچ وجه اطمینان بخش نیست، بلکه حتمیت آن است که جنبه‌ی بازدارندگی از ارتکاب جرم را تضمین می‌کند (بکاریا، ۱۳۷۴: ۲۶). جان استورات میل نیز در این رابطه نظر دارد؛ حقیقت این است که تصور الزام جزایی^۱ که جوهر قانون است، نه فقط درون مفهوم بی‌عدالتی در می‌خزد، بلکه در مفهوم هراقدام بد دیگری هم حاضر است. ما هیچ رفتاری را بد نمی‌شماریم مگر منظورمان این باشد که فردی که مرتکب آن است، باید به نحوی کیفر ببیند؛ نه اگر به امر قانون، باری به وسیله‌ی افکار و عقاید هموعانش؛ نه اگر با افکار و عقاید دیگران، لاقلاً با سرزنش وجدان خود او (میل، ۱۳۹۸: ۱۳۵).

اندیشه‌ی عدالت به مثابه‌ی انصاف، برگرفته از تفکر جان رالز یکی از مشهورترین فیلسوفان سیاسی لیبرال در قرن بیستم است (رستمی و تقی‌پور، ۱۳۹۴: ۷۵). او معتقد است که باید بین توجیه نهاد مجازات در سطح کلی و اعمال و اجرای آن در عمل، تمایز قائل شد. برهان‌های فایده‌گرا با مسائل روشی تناسب دارند، حال آنکه دلایل مکافات‌گرا با اعمال قواعد ویژه در قضایای خاص همسو هستند. بر اساس دیدگاه وی، نظریه‌ی فایده‌گرایی پاسخی به این پرسش است که چرا باید نهاد مجازات داشته باشیم؟ و نظریه‌ی مکافات به این پرسش پاسخ می‌دهد که چرا باید فرد معینی را مجازات کنیم؟ رالز با تمایز میان این دو پرسش، استدلال می‌کند که نهاد مجازات بعنوان نظامی از قوانین با توسل به آموزه‌های فایده‌گرایانه توجیه می‌گردد و به دیدگاه مکافات‌گرا در مرحله‌ی صدور احکام قضایی توجه می‌شود. قاضی و قانونگذار در جایگاه متفاوتی ایستاده‌اند و از دو چشم‌انداز جداگانه به قضایا می‌نگرند؛ یکی به گذشته و دیگری به آینده

1. Penal sanction.

نظر می‌افکند. توجیه عمل قاضی به دیدگاه مکافات گرا نزدیک است و توجیه عمل قانونگذار به دیدگاه فایده گرا و هر دوی اینها حرفی برای گفتن دارند (رستمی و تقی‌پور، ۱۳۹۴: ۹۰-۹۱). رالز با بیان مذکور می‌خواهد نظریه‌ی فایده‌گرایی را دیدگاهی شایسته‌ی قانونگذار و مکافات‌گرایی را رویکردی مناسب قضات محسوب نماید. او با تمایز گذاشتن بین دو نهاد تقنین و قضاء استدلال می‌کند که فایده‌گرایی هدف مناسب و معقولی برای قانونگذاران است و آنان باید در هنگام جرم‌انگاری رفتارها و تعیین نحوه‌ی مصرف بودجه و استفاده از اموال عمومی، فقط دغدغه‌ی حمایت از حقوق و منافع را داشته باشند تا آنها به روش دلخواه خود زندگیشان را دنبال نمایند. از سوی دیگر، مکافات‌گرایی رویکرد مناسبی برای قضات است؛ یعنی آنها باید به هنگام تعیین کیفر به عدالت بیندیشند و درجه‌ی استحقاق مجرم، اصلاح مزیت ناروا یا سرزنش رفتار مجرمانه را کانون توجه خود قرار دهند (Metz, 2007: 696). بنابراین، او فایده‌گرایی را به ساحت جرم‌انگاری و مکافات‌گرایی را به حوزه‌ی تعیین مجازات تخصیص می‌دهد.

آندره فون هیرش رئیس کمیته‌ی مطالعه‌ی حبس در ایالات متحده آمریکا با انتشار کتاب «اجرای عدالت» در سال ۱۹۷۶ بر ضرورت بازگشت به کیفردهی، با رویکردی نوین تأکید نمود. مطابق نظر وی، رویکردها و تدابیر بازپرورانه منجر به مداخله‌ی حداکثری و توأم با تبعیض نسبت به زندانیان شده، نه تنها فاقد کارایی مورد انتظارند، بلکه زمینه‌ی سوء استفاده مجریان اصلاح و تربیت را نیز فراهم می‌نمایند. در مقابل بازگشت به کیفر و کاهش صلاححدید مراجع مجری حبس، زمینه‌ساز اجرای عدالت و استقرار آن در ذهن و اندیشه‌ی زندانیان نیز خواهد بود. وی به ضرورت استفاده‌ی حداقلی از مجازات حبس و لزوم رعایت تناسب میان جرم و مجرم و احترام به اصل خودمختاری بزهکاران توجه نمود. فون هیرش با توجه به استعداد بالقوه‌ی نظریه‌ی سزادهی جهت توسل به مجازات‌های سخت و شدید، بر استفاده از مجازات‌های ثابت و توسل حداقلی به حبس تأکید نمود. از دیدگاه وی حداکثر میزان حبس باید سه سال و برای برخی انواع قتل پنج سال باشد (غلامی، ۱۳۹۹: ۱۲۰-۱۲۱).

در مقابل این تفکر در حقوق اروپا، از دیدگاه اسلام، جرم یا گناه به معنی عام کلمه عبارت است از نافرمانی از عوامل و نواحی صادر از مقام ربوبی. زیرا در شریعت اسلام مقام قانونگذاری از آن خداوند است و تعیین مصالح و مفاسد و قواعد حیات دنیوی مؤمنان با او است (اردبیلی، ۱۳۸۵/۱: ۶۷-۶۹). بنابراین در تفکر غربی، جامعه مقدم بر قانون است؛ زیرا قانون مولود تفکر اندیشوران جامعه می‌باشد. ولی در نظام اسلامی، قانون مقدم بر جامعه است؛ زیرا از ناحیه‌ی خدا نازل شده است (جوادی آملی، ۱۳۸۳ [الف]: ۸۷). همچنین بر اساس اعتقاد به توحید، نه تنها خالقیت منحصرأ از آن خداست، بلکه ولایت نیز به او اختصاص دارد: «قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ» او «مَلِكِ النَّاسِ» است و هیچ کس جز او، سزاوار حکم کردن نیست: «إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ». از این رو، هرگونه تصرف و دخالت در نظام هستی، به «اذن» او احتیاج دارد و هیچ کس از پیش خود، حق دخالت در سرنوشت انسان‌ها را ندارد (نجفی توانا و مصطفی زاده، ۱۳۹۲: ۱۵۸). طبق این اصل هیچ کس بر کس دیگری تسلط نداشته و نمی‌تواند در مال یا جان او تصرف نماید؛ مگر در مواردی که خالق بشر این ولایت را ثابت نموده باشد. در این صورت تنها برای شخص یا شخصیتی ولایت ثابت است که دلیل قطعی بر ولایت او در دست باشد (فخارطوسی، ۱۳۹۱: ۳۳۴). با پذیرش اصل عدم ولایت درمی‌یابیم که برای خارج شدن از مدلول این اصل باید به حداقل اکتفاء نمود (جوادی آملی، ۱۳۸۳/۶ [ب]: ۳۵۵). امروزه اصل عدم ولایت را شاید بتوان با مفهوم اصل عدم مداخله‌ی بنیادی یا اصل کاربرد کمینه‌ی حقوق کیفری یا حداقل بودن حقوق جزا قابل قیاس دانست. این حدیث از معصوم (ع) که می‌فرماید: هنگامی که مجازات می‌کنی، شدت بخرج مده و یا بر اساس آیه‌ی ۳۴ سوره‌ی فصلت: «وَلَا تَسْتَوِی الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ»؛ دلالت بر همین رویکرد حداقلی دارد. از این رو، معیار مذکور قابل قیاس با مفهوم «مجازات‌های استحقاقی» می‌باشد که یکی از اصول مهم آن، تناسب و اکتفاء به حداقل مجازات است که به خصوص رویکرد محدودسازی سزادهی بر آن تأکید خاص دارد (رحیمیان و محسنی، ۱۳۹۹: ۶۲-۶۳). بنابراین، با مطالب بیان شده در نظام حقوقی مذهبی، بین قوای عمومی (قوه‌ی مقننه، قضاییه و مجریه) یک خط ارتباط وجود دارد و

آن مذهب است. منشأ قوانین اسلامی، خدا است و احکام و مقررات اسلام بر پایه‌ی وحی الهی بنیان شده است (کوشا، ۱۳۸۹: ۹۰-۸۹). در حال حاضر در نظام حقوق مذهبی دو نوع سیستم حاکم است: ۱. سیستمی که تمام عناوین مجرمانه، مسئولیت کیفری و مجازات‌ها منطبق با قرآن و سنت (شریعت اسلامی) می‌باشد و مفاهیم حقوق جزا می‌بایست در چارچوب قواعد و اصول اسلامی گنجانده شود. دولت (قوای حاکم) مجری قوانینی است که از منابع حقوق اسلامی (قرآن و سنت) اتخاذ شده یا حداقل مغایرتی با این منابع و قواعد ندارند. ۲. سیستمی که اصول و محورهای اساسی حقوق اسلامی در قالب قانون اساسی متجلی می‌شود و ضروری است که قوانین عادی با آن مطابقت داشته باشند. مشروعیت و در عین حال وجاهت قانونی منوط و مشروط به رعایت و مطابقت با قانون اساسی است (کوشا، ۱۳۸۹: ۹۰).

۲. مفهوم و مدل‌های سیاست جنایی

مفهوم موسع سیاست جنایی، که اعم از «سیاست کیفری» است، ما را با قلمرویی گسترده از «رفتارهای خلاف هنجار» و «پاسخ‌هایی» که به آنها ابراز می‌شود آشنا می‌سازد؛ آنگاه تنوع و طبقه‌بندی سیاست جنایی بر اساس تنوع ایدیولوژی‌های الهام‌بخش آنها بررسی می‌شود، تا رایج‌ترین مبنای مطالعه‌ی مقایسه‌ای سیاست جنایی ارائه و بعلاوه، زمینه برای معرفی مدل‌های پیشنهادی توسط استاد برجسته‌ی فرانسوی، دلماس - مارتی، آماده شود. مفهوم سیاست جنایی و مدل‌های آن، تحت عنوان «کنترل اجتماعی»^۱ نیز شناخته می‌شود (حسینی، ۱۳۸۳: ۲۰). مطابق تعریف مارتی: «سیاست جنایی در مفهوم موسع عبارت است از مجموعه شیوه‌ها و روش‌هایی که هیئت اجتماع از طریق آنها پاسخ‌های پدیده‌ی مجرمانه را سامان می‌بخشد». در این تعریف مراد از پاسخ به پدیده‌ی مجرمانه تمام انواع پاسخ از جمله مجازات‌ها، پاسخ‌های اداری، انضباطی و در عین حال اقدامات مربوط به کنترل اجتماعی پسینی (واکنشی) و پیشینی (کنشی) است که ممکن است قبل از وقوع بزه یا بعد از آن، خواه جهت پیشگیری از وقوع بزه و انحراف و یا جهت واکنش نسبت به جرم یا

1. Social control.

انحراف اعمال گردد. منظور از هیئت اجتماع، دولت و جامعه بویژه نهادهای اجتماعی است. همچنان که منظور از پدیده‌ی مجرمانه، جرم و انحراف می‌باشد. ماهیت، کیفیت و مرجع پاسخ به جرم یکی از مهمترین مؤلفه‌های ایجادکننده‌ی الگوها یا مدل‌های سیاست جنایی است.

مدل‌های سیاست جنایی در قالب تقسیم‌بندی رابطه‌ی میان مفاهیم و متغیرهای بزه، پاسخ، انحراف، دولت و جامعه به چهارگونه دسته‌بندی شده است: (۱) بزه - پاسخ دولتی؛ (۲) بزه - پاسخ جامعوی؛ (۳) انحراف - پاسخ دولتی؛ (۴) انحراف - پاسخ جامعوی (غلامی، ۱۳۹۹: ۱۰۷). هر یک از این روابط دارای محتوای بسیار متنوع و مختلف می‌باشند. بعنوان مثال، سیستم کیفری و نیز تکنیک‌های دیگر دولتی مانند تکنیک‌های حقوق اداری (مجازات اداری)، تکنیک‌های حقوق مدنی (پاسخ حقوقی)، یا تکنیک‌های میانجیگری کنترل شده توسط دولت به رابطه‌ی جرم - پاسخ دولتی مربوط می‌شوند، و اما رابطه‌ی جرم - پاسخ اجتماعی مربوط می‌شود به پاسخ صنفی مراکز شغلی (مجازات انضباطی) و یا به پاسخ فردی بزه‌دیده (دفاع مشروع) در جایی که بعنوان یک رسم و عرف گروه اجتماعی پذیرفته و شناخته شده باشد. رابطه‌ی انحراف - پاسخ دولتی تداعی‌کننده‌ی اشکال مختلف کنترل اجتماعی انحراف که تحت نظارت مراجع قضایی یا پلیسی، و یا کنترلی که بطور مستقل توسط مراجع دولتی دارای ماهیت پزشکی - اجتماعی اجرا می‌شود (سرویس حمایت قضایی جوانان، اداره‌ی ایالتی بهداشتی، اجتماعی، مؤسسات یا دوایر بیمارستانی ویژه‌ی مسئول درمان معتادان، بیماران روانی، معلولین و...) می‌باشد. آخرین رابطه، انحراف - پاسخ اجتماعی، به اشکال کمتر الزام‌آوری مربوط می‌شود که در پی آموزش و انطباق دادن فرد با هنجارهای اجتماعی می‌باشند (آموزشی که توسط خانواده، مدرسه یا محیط‌های شغلی یا اجتماعی به فرد داده می‌شود). با این توضیح که از لحظه‌ای که دولت بر خانواده، مدرسه، محیط شغلی یا اجتماعی اعمال کنترل کند، این رابطه می‌تواند به رابطه‌ی پاسخ دولتی به انحراف مبدل شود (حسینی، ۱۳۸۳: ۵۸).

کیفیت پاسخدهی به هر کدام از دو پدیده‌ی بزه و انحراف و مراجع پاسخ به آن‌ها، موجب ایجاد الگوهای از قبیل، الگوی دولتی، الگوی جامعوی، الگوی ادغامی یا انطباقی

و الگوی صفر می‌شود. در مدل یا الگوی دولتی حسب مبانی متفاوت ایدئولوژیک، چگونگی پاسخ به بزه یا انحراف و شبکه‌های پاسخدهی، دو زیر الگوی دولت - جامعه‌ی لیبرال و دولت اقتدارگرا ایجاد می‌شود. در الگوی دولت - جامعه‌ی لیبرال که تحت تأثیر آموزه‌های لیبرالیسم یا آزادی خواهی است پاسخ به جرم از طرف دولت و پاسخ به انحراف از طرف جامعه است و به این منظور شبکه‌ی کیفری و غیر کیفری سازمان داده می‌شود. در مقابل، در زیرالگوی دولت اقتدارگرا که مبتنی بر آموزه‌های مساوات طلبی و ضدیت با آزادی خواهی است، بزه و انحراف در قلمروی پاسخ دولتی واقع شده و جامعه نقشی در این خصوص ایفا نخواهد کرد. در این راستا کلیه‌ی شبکه‌های دولتی، پزشکی، اجتماعی، پلیسی، کیفری و ... وظیفه‌ی پاسخ به مجرمان و منحرفان را به عهده می‌گیرند. در الگوی جامعه‌ی مسئولیت پاسخدهی به جرم و انحراف بر عهده‌ی جامعه است. این الگو در جوامع بدون دولت، امکان عمل و اجرا داشته است. لیکن الگوی صفر که در آن به جرم و انحراف هیچ پاسخی از طرف دولت و جامعه داده نمی‌شود، اصولاً وجود نداشته، تاکنون محقق نشده است. در الگوی ادغامی، زیر الگوی دولت اقتدارگرای فراگیر که در آن با رویکرد توتالیتار، تمامیت خواه و فاشیستی، دولت به جرم و هرگونه انحرافی پاسخ کیفری و غیر کیفری می‌دهد، شایع‌تر از زیر الگوی جامعه‌ی آنارشیست است که مسئولیت پاسخ به جرم و انحراف صرفاً بر عهده‌ی جامعه بوده و دولت در آن هیچ نقشی ندارد (غلامی، ۱۳۹۹: ۱۰۷-۱۰۸).

سیاست جنایی در اصل حداقلی بودن حقوق کیفری در آرمانی‌ترین رویکرد، عقیده به الغای حقوق کیفری و استفاده از جایگزین‌های غیر کیفری دارد. تفکری که در حال حاضر پذیرش آن در جوامع مختلف با چالش جدی روبرو است. رویکرد این اصل در مدل‌های ارائه شده‌ی سیاست جنایی، حذف رفتارهای منحرفانه از دایره‌ی حقوق کیفری و عدم استفاده از پاسخ‌های کیفری در مورد رفتارهایی با ماهیت بزه می‌باشد. در سیاست جنایی حاکم بر این اصل، اقدامات قضازدایی، بزه‌زدایی و کیفرزدایی جایگاه ویژه‌ای دارند و فقط در موارد ضروری و بعنوان آخرین راه و چاره امکان تمسک به پاسخ‌های دولتی کیفری وجود دارد. لذا طرفداران اصل حداقلی بودن، مدلی از سیاست جنایی را که

کمتر در امور کیفری مداخله دارد می‌پذیرند، الگویی که کاهش ورود به حقوق کیفری در قالب قضازدایی، بزه‌زدایی و کیفرزدایی را برآورده سازد و در برخورد با رفتارهای مجرمانه، کمترین استفاده را از پاسخ‌های کیفری نماید. لذا ضروری است جایگاه این اصل در مفهوم و مدل‌های سیاست جنایی بررسی گردد.

۳. جایگاه اصل حداقلی در مفهوم و مدل‌های سیاست جنایی

بطور کلی می‌توان گفت که دولت‌ها معمولاً برای بهره‌گیری از حقوق کیفری و مداخله در رفتارها و امور افراد جامعه یکی از دو سیاست جنایی زیر را مورد توجه قرار می‌دهند: ۱. سیاست جنایی مبتنی بر رویکرد کمینه‌ای و حداقل‌گرایی در جرم‌انگاری و کیفرگذاری با مبنای اصل ضرر؛^۱ ۲. سیاست جنایی مبتنی بر رویکرد حداکثری و حمایت‌گرایی در جرم‌انگاری و کیفرگذاری با مبنای اصل پدرسالاری حقوقی.^۲

۳-۱. سیاست جنایی مبتنی بر رویکرد کمینه‌ای و حداقل‌گرایی

به اعتقاد داگلاس هوساک مجازات کردن مجرمین، ناقض حق بر مجازات نشدن افراد است. این مجازات‌ها دربردارنده‌ی زیان‌های گزافی از قبیل هزینه‌های سنگین، امکان وقوع و قابلیت تشدید اشتباه و بالابردن خطر تعدی به آزادی‌های افراد در جامعه است. بر این اساس، توجیه حقوق کیفری و مجازات نیاز به یک مبنای منطقی دارد. از نظر او نقض حق بر مجازات نشدن افراد تنها هنگامی ممکن است مجاز تلقی شود که قانونگذار با نظریه‌ی معقول و مقبول اقدام به توجیه جرم‌انگاری کند. چنین نظریه‌ای نیاز به پذیرش اصل آخرین راه‌حل یا آنچه آشورت آن را «اصل حداقل‌گرایی در جرم‌انگاری»^۳ می‌نامد دارد. بخشی از اصل آخرین راه‌حل متضمن بررسی محتوای حقوق کیفری است. برای مثال، در خصوص جرایم مادی صرف می‌توان این پرسش را مطرح کرد که آیا استفاده از حقوق کیفری ضرورت دارد و یا اینکه آن رفتار خاص را می‌توان به وسیله‌ی مقررات یا تدابیر دیگر کنترل کرد؟ (هوساک، ۱۳۹۶: ۹۵-۹۴). از این نوع سیاست کیفری تحت عنوان

1. Harm principle.

2. Legal paternalism.

3. The principle of minimum criminalization.

سیاست کیفری کرامت‌مدار نیز مطرح است. یکی از نویسندگان در این باره می‌نویسد: ارتکاب جرم و در نتیجه استحقاق مجازات، مجوز توهین و تحقیر مجرم نیست. این امر نتیجه‌ی احترام به قانون است که مدارک شرعی آن را می‌توان در سه امر جستجو کرد: نخست، کرامت عطیه‌ای الهی از جانب پرورگار است و تنها از جانب خداوند قابل سلب خواهد بود. دوم، قیاس اولویت که بر مبنای توصیه‌ی فقها به احترام به کافر حربی بنا شده و از آن نتیجه گرفته می‌شود که اگر حفظ آبروی کافر حربی توصیه شده، به طریق اولی رعایت حرمت و آبروی مجرم مسلمان الزامی است. سوم اینکه بی‌حرمتی به مجرم با قانون عدالت و فلسفه‌ی مجازات در اسلام ناسازگار است (حرّی، ۱۳۹۹: ۲۴۴).

در اندیشه‌ی لیبرالیسم نخست باور به آزادی است و آزادی یک حق طبیعی انکارناپذیر در اندیشه‌ی لیبرال است. دوم اعتقاد به فردگرایی^۱ و اینکه فرد اولاً و بالذات دارای حقوقی است که فعالیت‌های دولت باید به حفظ آنها محدود باشد. این حقوق در واقع حقوق فرد در قبال دولت و متناظر با تکالیف دولت نسبت به فردند و از جمله شامل آزادی بیان و عمل و آزادی از محدودیت‌ها و اجبارهای دینی و مذهبی و ایدئولوژیک می‌شوند (ملکیان، ۱۳۸۱: ۹۶). ثمره‌ی این فردگرایی لیبرال از یک سو تجویز و پذیرش نوعی کمینه‌خواهی (هرچه کمتر بهتر) در امر جرم‌انگاری و کیفرگذاری است و از سوی دیگر، احترام و باور به کرامت انسانی و پرهیز از اعمال کیفرهای خشن، ناعادلانه، ناروا و نامتعارف است (رستمی، ۱۳۹۶: ۶۷). اصل ضرر به منزله‌ی مهمترین اصل محدودکننده‌ی آزادی است که لیبرال‌ها بر آن اجماع دارند. در کنار این اصل، اصول دیگری همچون اصل مزاحمت، حمایت‌گرایی قانونی^۲ و اخلاق‌گرایی قانونی^۳ وجود دارند که برخی لیبرال‌ها برای جرم‌انگاری پاره‌ای رفتارها در شرایط خاصی به آنها تمسک جسته‌اند. فاینبرگ در کتاب «ضرر به دیگران»، ضمن ارائه‌ی سیاهه‌ای از اصول محدودکننده‌ی آزادی، «اصل ضرر» را مهم‌ترین توجیه برای مداخلات کیفری در نظام‌های لیبرال می‌داند

1. Individualism.
2. The Offence Principle.
3. Legal Paternalism.
4. Legal Moralism.

(رستمی، ۱۳۹۶: ۶۹). در «رساله‌ی درباره‌ی آزادی» جان استوارت میل تأکید بر تقلیل مداخله‌ی دولت به موارد ضروری شده است. در مقدمه‌ی رساله‌ی مذکور بیان شده: «هدف این رساله اثبات یک اصل ساده است که به نحوه‌ی اطلاق تنظیم‌کننده‌ی برخورد اجباری و کنترلی جامعه با خود است. اصل مذکور این است: تنها هدفی که انسان‌ها را بطور فردی یا جمعی، مجاز به دخالت در آزادی عمل دیگران می‌کند، حفظ خود است. به دیگر سخن، تنها دلیلی که می‌توان بر خلاف اراده‌ی عضوی از اعضای یک جامعه‌ی متمدن به حق بر او اعمال قدرت کرد، جلوگیری از اضرار به غیر است. ضرر به خود، مادی یا اخلاقی، دلیل کافی برای مداخله نیست. برای توجیه چنین اجبار یا مجازاتی، باید عملی را منع کنیم که بر دیگری صدمه وارد می‌آورد. شخص تنها در مورد آن بخش از عمل خود که متوجه دیگران است در برابر جامعه مسئول است و در آن بخشی که صرفاً متوجه خود اوست، استقلال او به حق مطلق است. فرد بر خود، بر بدن و ذهن خود حاکم است (کلی، ۱۳۸۸: ۴۹۵-۴۹۶). بنابراین در اندیشه‌ی استوارت میل، اصل آزادی فردی، مانع از مداخله‌ی غیرمجاز دولت در امور شخصی از طریق ابزارها و پاسخ‌های کیفری می‌شود. در نتیجه، قلمروی حقوق و آزادی‌های فردی توسعه یافته و حوزه‌ی مداخله‌ی دولت کاهش می‌یابد (رستمی، ۱۳۹۶: ۷۴). بنابراین، در نگرش جان استوارت میل، دولت یا جامعه زمانی می‌تواند در حیطه‌ی آزادی افراد دخالت کند که اصل صیانت ذات در خطر باشد و اصل صیانت ذات زمانی در خطر است که عمل فرد موجب اضرار به غیر شود (فرح‌بخش، ۱۳۹۲: ۳۳۲). مطابق این رویکرد، کنش‌های آد미ان مادامی که موجبات اضرار به دیگری را فراهم نکرده، قابل جرم‌انگاری و مجازات نمی‌باشد. دولت و جامعه تنها زمانی حق مداخله در آزادی دیگران را دارند که با آن مداخله بخواهند مانع آسیب‌رساندن و ضرر به دیگری شوند (نجفی‌توانا و فهیم‌زاده، ۱۳۹۲: ۱۵۲).

۲-۳. سیاست جنایی مبتنی بر رویکرد حداکثری و حمایت‌گرایی (پدرسالاری)

پدرسالاری حقوقی عبارت از این دیدگاه می‌باشد که دولت می‌تواند برخلاف آنچه جان استوارت میل اعمال خودتنظیمی می‌نامد قانون وضع کند؛ هنگامی که این امر برای منع افراد از ضرر فیزیکی یا احساسی شدید به خودشان لازم و ضروری باشد. همانطور که جرالند دورکین آن را توصیف می‌کند، یک مداخله‌ی پدرگرایانه تداخل با آزادی عمل یک فرد می‌باشد که با دلایل اشاره‌کننده به رفاه، شادی، نیازها، علایق و ارزش‌های فرد مجبور شده، توجیه می‌شود. بنابراین، برای نمونه، قانونی که مستلزم استفاده از کلاه ایمنی در حین موتورسیکلت سواری می‌باشد، مداخله‌ای پدرگرایانه است چونکه با در نظر گرفتن مسائل مربوط به امنیت راننده‌ی موتورسیکلت توجیه می‌شود. دورکین اعلام می‌دارد این دیدگاه استوارت میل که یک شخص «قانوناً نمی‌تواند برای انجام یا خودداری از انجام کاری مجبور شود به این دلیل که این اجبار برایش بهتر خواهد بود» مانع از قانونگذاری پدرگرایانه‌ای می‌شود، چنانکه افراد منطقی با آن موافقت می‌کنند. بنابر نظر دورکین، خوبی‌هایی مثل سلامتی و آموزش هستند که هر فرد عاقلی به خاطر نفع خودش به دنبال آنهاست. بنابراین، دورکین نتیجه می‌گیرد که اکتساب این خوبی‌های اساسی می‌تواند بصورت قانونی در شرایط مشخص با استفاده از نیروی قهری دولت ارتقاء پیدا کند (مصطفی‌زاده، ۱۴۰۰: ۱۵۰). از این سیاست کیفری تحت عنوان سیاست کیفری امنیت‌مدار نیز یاد کرده‌اند. بر اساس نظریه‌ی امنیت‌گرایانه‌ی حاکم بر سیاست کیفری که خود منشعب از نظریه‌ی تسامح صفر است، کیفرها می‌بایست جهت ایجاد امنیت و آرامش و نشان دادن قدرت حاکمیت در شدیدترین شکل ممکن اجرا گردند و هرگونه تعدیل و تجدیدنظر راجع به مجازات‌ها را مردود می‌پندارند (افشین‌پور و نقوی، ۱۳۹۷: ۱۳۰).

در نظام کیفری مبتنی بر حمایت‌گرایی قانونی، جرم‌انگاری با توجه به اقداماتی که توسط خود فرد، علیه خود و مصالح و منافعش صورت می‌گیرد، توجیه می‌شود. آنچه در این نظریه مورد توجه است حمایت از فرد و جامعه است و مبنای آن بر این فرض مبتنی

است که دولت باید چون پدری دلسوز در راستای تحقق خیر و سعادت افراد جامعه خود در برخی از اعمال و رفتارهای آنها مداخله نموده و انجام یا عدم انجام رفتاری را بخواهد. مطابق این معیار حتی اگر رفتار فرد هیچگونه ضرر بالفعل یا بالقوه‌ای برای جامعه نداشته باشد، باز هم نظام قانونگذاری باید به منظور مصلحت فرد و ارتقاء خیر و خوشبختی وی اقدام به ایجاد محدودیت و ممنوعیت در برخی کنش‌ها نماید (تاج‌آبادی و مشکانی، ۱۴۰۰: ۲۶). در این سیستم، ضرورت امنیت، منجر به درهم شکستن رویای آزادی شده و شبکه‌های مختلف امنیتی و پلیسی به بهانه‌ی وجود انحرافی که مهار آن بسیار دشوار است، وظیفه‌ی کنترل، نظارت، دور کردن و کنار گذاشتن فرد از جامعه را به عهده دارند. در این سیستم نه تنها حقوق و آزادی‌های فردی هیچ جایگاهی ندارند، بلکه به خاطر نگاه امنیتی، آزادی‌های فردی به نحو چشمگیری نقض می‌شوند و شنودهای تلفنی یا رهگیری امنیتی، نظارت گسترده، دخالت‌های ناروا در خلوت اشخاص، کنترل و بررسی هویت افراد و... بطور متداول توسط شبکه‌های امنیتی پلیس انجام می‌گیرد؛ به همین خاطر است که اصل برائت و اصل حداقلی و کمینه‌ای در این سیستم بطور گسترده‌ای مورد نقض قرار می‌گیرد و تقریباً رعایت نمی‌شود، چراکه هر اصل و قاعده‌ای ممکن است در پرتو ایدئولوژی امنیت‌گرایی حاکم بر این سیستم مورد تزلزل قرار گیرد (سرمد بناب، ۱۳۸۷: ۱۰۸).

جیمز ویلسون و جورج کلینگ در ۱۹۸۲ برای اولین بار تئوری تسامح صفر را مطرح کردند و آن را پنجره‌ی شکسته نام نهادند. نظریه‌ی تعامل‌گرایی و سیاست جنایی مبتنی بر تسامح صفر که یکی از مبادی تجلی تئوری «پنجره‌های شکسته» است، بعنوان جلوه‌ای از جنبش احیای نظام کیفری یا مداخله‌ی حداکثری حقوق جزا (جرم‌انگاری حداکثری) شناسایی می‌شود (شاملو و محتشمی، ۱۳۹۱: ۱۲۴). استدلال اصلی سیاست جنایی «تسامح صفر» در علت‌شناسی جرم بر این نکته مبتنی است که تسامح در برابر جرایم خُرد اولیه، زمینه‌ای برای ارتکاب جرایم بزرگ‌تر و شدیدتر می‌شود و در عوض دستگیری‌های فزاینده در جرایم خلافی و جنحه سبب کاهش میزان جنایات خواهد شد. لذا این سیاست بعنوان یکی از خشن‌ترین سیاست‌ها و رویه‌های منبعث از تئوری پنجره‌های شکسته، معتقد

به واکنش رسمی و کیفری سرکوبگر در مقابل با کلیه ی جرایم حتی جرایم بسیار سبک و ناچیز است (تاج آبادی و مشکانی، ۱۴۰۰: ۵۷). اندیشه ی مبنایی سیاست تسامح صفر این است که جرم از بی نظمی بوجود نمی آید، بلکه از تسامح و اغماض نسبت به انحرافات کوچک به وجود می آید. چنانچه مردم و ضابطان نسبت به جرایم بسیار خفیف و انحرافات جزئی با اغماض برخورد کنند، سبب می شود در آن منطقه و محله بی نظمی به وجود آید. جرم بی نظمی نمی آورد، بلکه ناشی از استقرار بی نظمی است. طبق این سیاست کیفری، حتی خفیف ترین جرایم باید تعقیب شوند. یک دعوای کیفری سبک، از نظر این سیاست، به اندازه ی یک جرم بزرگ دارای اهمیت است؛ بنابراین، قاضی باید همان بهایی که به پرونده ی قتل می دهد، به یک سرقت ساده هم بدهد (اسفندیاری و نورپور، ۱۳۹۶: ۵۹).

۴. سیاست جنایی تقنینی در نظام کیفری ایران

در مدل های بیان شده در سیاست جنایی، مدل دولت امنیت مدار شباهت زیادی به سیاست جنایی تقنینی در نظام کیفری ایران دارد. سلطه ی این مدل دولتی، اصولاً سخت و در ابعاد گسترده ی زندگی فردی و اجتماعی است. در این مدل از سیاست جنایی، دولت حق مداخله ی حداکثری در تمام حوزه های زندگی افراد و اجتماع را به فراخور تشخیص خود دارد. جرم انگاری حداکثری بدون توجه به اصول و مبنای از مصادیق بارز این نوع مداخلات می باشد. این مدل عمدتاً ناظر به توسعه ی حقوق جزا در همه ی ابعاد جامعه است. با مذاقه در قوانین اساسی و عادی مشخص گردیده قانونگذار ایران با رویکرد حداکثری در هر سه حوزه ی روابط شخص با خود، خالق و دیگران به جرم انگاری و تعیین مجازات پرداخته که این امر باعث جرم انگاری حداکثری، تورم کیفری و مداخله ی دولت در حوزه ی حریم خصوصی افراد شده است. علاوه بر آن، این دیدگاه در بخش ساختاری یعنی وجود نهادهای موازی و متعدد جرم انگاری از جمله مجمع تشخیص مصلحت نظام، قوه ی مجریه، مجلس خبرگان و شورای نگهبان و ... باعث توسعه ی دامنه ی نهادهای جرم انگاری و در نتیجه تورم قوانین کیفری شده است. آمار جرایمی که قانونگذار جمهوری اسلامی در قانون مجازات اسلامی برای آنها مجازات حبس پیش بینی نموده نیز

خود حاکی از علاقه‌ی قانونگذار سال ۱۳۷۵ و بعد از آن نسبت به این نوع کیفر است، بطوری که قانونگذار در قانون مجازات اسلامی برای دویست و شش مورد مجازات حبس پیش‌بینی نموده است، در حالی که این آمار در قانون تعزیرات ۱۳۶۲، یکصد و پنج مورد بود. شمار زیاد زندانیان از سوی دیگر نشان از استقبال قضات از مجازات حبس دارد (یک‌رنگی، ۱۳۹۱: ۱۹۴). در ۲۳۱ ماده از قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ (از ماده‌ی ۴۹۸ الی ۷۲۹) در ۳۴ ماده مجازات دوگانه‌ی حبس یا جزای نقدی، در ۷ ماده‌ی آن دوگانه‌ی حبس یا شلاق، در ۳ ماده، دوگانه‌ی شلاق یا جزای نقدی، در ۱۶ ماده، حبس همراه با شلاق، در ۱ ماده، سه گانه‌ی مجازات حبس یا شلاق یا جزای نقدی، در ۳ ماده، فقط مجازات شلاق و در ۲ ماده تنها مجازات جزای نقدی پیش‌بینی شده است. به عبارت دیگر، می‌توان گفت در قانون سال ۱۳۷۵ چهارم پنجم از کل جرایم این قانون دارای مجازات حبس می‌باشند. هر چند در مواد باقیمانده (حدود ۴۲ ماده، دادگاه حق تعیین مجازات حبس را نیز دارد) (سبزواری‌نژاد، ۱۴۰۱: ۱۸۱-۱۸۰).

همچنین ملاحظه‌ی برخی از مقررات قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹، بر خلاف عنوان قانون، نشان‌دهنده این است که قانونگذار در برخی موارد بطور مستقیم یا غیرمستقیم اقدام به افزایش مجازات حبس نموده است. به موجب (بند ج) ماده‌ی ۱ قانون مذکور، مجازات موضوع ماده‌ی (۶۰۸) که اساساً فاقد حبس بوده است (مجازات جرم مذکور جزای نقدی تا ۱۰۰ هزار تومان و در درجه ۸ بوده است) به جزای نقدی درجه‌ی ۶ افزایش داده شده که با توجه به اینکه مجازات جزای نقدی درجه‌ی ۶ از مجازات مندرج در ماده‌ی ۶۰۸ سابق بیشتر است، در صورت عدم تمکن مالی، محکوم به حبس افکنده خواهد شد، در نتیجه مدت بیشتری در زندان خواهد ماند. نسخ کلیه‌ی مصادیق خاص قانونی که برای شروع به آن جرایم مجازات خاص تعیین گردیده بود، از دیگر موارد تشدید مجازات حبس خواهد شد. از دیگر مواردی که موجب افزایش مجازات حبس می‌شود، نسخ ماده‌ی ۶۶۶ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۳/۲ است. بموجب ماده‌ی مذکور حداکثر مجازات تکرار جرم در این ماده حداکثر مجازات مندرج در قانون می‌باشد، در حالی که با توجه به

مقررات ماده‌ی ۱۳ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری ۱۳۹۹ دادگاه می‌تواند مجازات تکرارکننده‌ی جرم موضوع ماده‌ی ۶۶۶ قانون فوق را به بیش از حداکثر مجازات تا یک چهارم آن تعیین نماید، اما در ماده‌ی ۶۶۶ سابق دادگاه تنها تا حداکثر مجازات موظف به تعیین کیفر بود (سبزواری نژاد، ۱۴۰۱: ۱۸۲).

در مقابل سیاست جنایی با مدل دولت امنیت‌مدار، مدل لیبرال وجود دارد. در این مدل، دامنه‌ی حقوق کیفری محدود به روابط شخص با دیگران و آن هم منوط به ایجاد ضرر با رویکرد حداقلی است. در این مدل ورود به حریم خصوصی اشخاص مجاز نبوده و انحرافات کوچک نیز وارد قلمروی حقوق کیفری نمی‌گردند. قانونگذار ایران با تصویب قوانین متعدد عام و خاص کیفری بعد از انقلاب اسلامی و تغییر پیاپی مجازات‌ها، نشان داده سیاست جنایی واحدی در نظام کیفری حاکم نبوده و شیوه‌های پاسخ به پدیده‌ی مجرمانه در سیاست جنایی نوین ایران در سال‌های اخیر نیز دچار تحولات عمیقی شده است. حتی در دو دهه‌ی اخیر به دلیل افزایش جمعیت کیفری زندان‌ها، افزایش چشمگیر پرونده‌های کیفری در مراجع قضایی، تمایل به سیاست با رویکرد حداقلی در جرم‌انگاری و کیفرگزینی ایجاد شده است. مقنن ایران در قوانین آیین دادرسی کیفری و مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲، تلاش کرده است تا با بکارگیری رویکردهای غیرکیفری از سیاست‌های کیفری به سمت سیاست‌های غیرکیفری حرکت کند (صبوحی، ۱۳۹۴: ۱۲۱). در این رابطه با نگاهی به سیاست‌های کلی نظام در امور قضایی، قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و نیز بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های پیاپی رؤسای قوه‌ی قضاییه در دوران اخیر، تلاش در بالاترین سطح سیاستگذاری، جهت تحول در امور کیفری و قوانین جزایی، کاهش عناوین مجرمانه و مجازات حبس و استفاده از روش‌های غیرکیفری مانند داوری و حکمیت مشاهده می‌شود. لذا در حال حاضر یکی از مهم‌ترین سیاست‌های کلان و راهبردی قضایی ایران، قضازدایی، جرم‌زدایی و کیفرزدایی است که این رویکرد منطبق با سیاست جنایی حداقلی و کمینه‌ای در حقوق کیفری می‌باشد. این موضوع در بند ۱۴ از سیاست‌های کلان مجمع تشخیص مصلحت نظام که به تأیید مقام معظم رهبری (مدظله العالی) رسیده، تأکید شده است (دری نجف‌آبادی، ۱۳۹۰: ۴۸۲).

این راهبرد در سیاست‌های کلی نظام که به موجب بند «۱» از اصل (۱۱۰) قانون اساسی توسط رهبری ابلاغ می‌شوند با موضوع حبس‌زدایی بارها مورد تأکید قرار گرفته است. از جمله سیاست‌های کلی نظام، تدوین لایحه جرم‌زدایی و قضازدایی مرکز مطالعات توسعه‌ی قضایی در سال ۱۳۸۲ (گودرزی بروجردی، ۱۳۸۴: ۱۷۹)، بند ۱۲ از سیاست‌های کلی قضایی پنج ساله (۱۳۸۸) در رابطه با حبس‌زدایی، بندهای (الف) و (ب) ماده‌ی ۱۳۰ قانون برنامه‌ی چهارم توسعه، در خصوص الزام دولت به ارائه‌ی لایحه‌ی جرم‌زدایی و جایگزین‌های حبس از قوانین کیفری، بند (الف) ماده‌ی ۲۱۱ قانون برنامه‌ی پنجم توسعه (۱۳۸۹) در خصوص تدوین لوایح قضایی برای استانداردسازی ضمانت اجرای کیفری و جایگزین کردن ضمانت اجرای غیرکیفری، سیاست‌های کلی برنامه‌ی پنج ساله‌ی ششم توسعه (۱۳۹۴) در رابطه با «بهبود بخشیدن به وضعیت زندان‌ها و بازداشتگاه‌ها» (بند ۶۵) و اصلاح و بازنگری قوانین جهت حبس‌زدایی (بند ۶۴)، (بهره‌مند، ۱۳۹۶: ۳۵۹-۳۶۰)، بند (چ) ماده‌ی ۱۱۳ قانون برنامه‌ی ششم توسعه (۱۳۹۵) و بند (الف) ماده‌ی ۳۸ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه‌ی کشور (۱۳۹۵) در رابطه با اقدام برای بازنگری در مصادیق عناوین مجازات سالب حیات، کاهش عناوین مجرمانه و استفاده از ضمانت اجرای انتظامی، انضباطی، مدنی، اداری و ترمیمی و متناسب‌سازی مجازات با جرایم، همگی نشان از سیاست کیفری با رویکرد حداقلی است. به تاسی از این نوع سیاست جنایی، کیفرزدایی را می‌توان در قانون هوای پاک (۱۳۹۶)، قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز از آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز (۱۳۹۶) و قانون کاهش مجازات حبس تعزیری (۱۳۹۹) مشاهده کرد که در آنها مجازاتی از جنس جزای نقدی درجه‌ی شش یا جبران خسارت یا کاهش حبس تعیین شده است. در نهایت، تلاش جدی و مؤثر در رابطه با سیاست جنایی موصوف عملاً در هنگام تصویب قوانین مجازات اسلامی و آیین دادرسی کیفری در سال ۱۳۹۲ و سپس در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در سال ۱۳۹۹ بوده که البته به منظور کاهش ورودی پرونده‌ها به مراجع قضایی، کاهش عناوین مجرمانه، کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها، کاهش حجم کار دادگاه‌ها، کاهش هزینه‌ی نظام عدالت کیفری، بدون توجه و شناخت به مبانی نظری حاکم بر اصل حداقلی و کمینه‌ای بصورت پراکنده و شاید هم

بصورت ناقص و حتی متعارض بوده است؛ اقدامات دست‌اندرکاران نظام عدالت کیفری را که همسو با سیاست جنایی حداقلی و کمینه‌ای حقوق کیفری است در سه قسم بیان خواهیم کرد.

۱-۴. قضازدایی

«قضازدایی» روشی است که با تغییر مسیر تعداد زیاد پرونده‌های کم اهمیت از دادگستری به مقامات اداری و انتظامی، قاضی را در جهت رسیدگی به جرایم مهم یاری خواهد کرد (خزائی، ۱۳۷۷: ۱۵۵). از اهداف و فواید قضازدایی تراکم‌زدایی از پرونده‌های کیفری، کاهش هزینه‌های دادرسی، کاهش جمعیت کیفری، کاهش حجم کار مراجع قضایی، کاستن از تبعات سوء محاکم قضایی و مقابله با برچسب زنی و کاهش هزینه‌ی نظام عدالت کیفری است. قضازدایی در قوانین ملی کشور ما از طریق تعقیب‌زدایی، مرور زمان، عفو عمومی و همچنین دادگاه‌های اختصاصی - اداری پذیرفته شده است. متأسفانه در حال حاضر، سیاست قضازدایی بدون توجه به لزوم «پلیسی‌زدایی» یا «قضازدایی پلیسی» در دستور کار قانونگذار ایران قرار گرفته است. بیشتر نظام‌های عدالت کیفری، سیاست قضازدایی و خروج پرونده از روند رسیدگی را در مرحله‌ی پلیسی نیز پذیرفته‌اند. این سیاست به خصوص در جرایم خُرد و در جرایم اطفال و نوجوانان با جدیت بیشتری پیگیری می‌شود (اسفندیاری، ۱۳۹۶: ۶۱-۶۲). قانونگذار ایران برای اولین بار تعقیب‌زدایی (ترک تعقیب، تعقیب اختیاری و میانجیگری، در قانون آیین دادرسی کیفری)، عفو عمومی، مرور زمان شکایت، تعقیب، صدور حکم و اجرای حکم را در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ پیش‌بینی نمود. یکی دیگر از موارد قضازدایی، انتقال موضوعات از مراجع قضایی به دادگاه‌های اختصاصی - اداری می‌باشد که با این اقدام فعل مجرمانه نیز تغییر ماهیت داده و به تخلف تبدیل می‌شود (هداوند و آقایی طوق، ۱۳۸۹: ۲۱).

۲-۴. جرم‌زدایی

جرم‌زدایی در قالب کاهش عناوین مجرمانه در قانون، یکی از مهم‌ترین اقدامات در راستای اصل حداقلی بودن حقوق کیفری است. جرم‌زدایی همانند قضازدایی در جهت محدود کردن مداخله‌ی نظام کیفری است. جرم‌زدایی یکی از راه‌های عقب‌نشینی حقوق کیفری تلقی می‌شود (محمودی جانکی، ۱۳۸۷: ۳۲۴-۳۲۵). جرم‌زدایی چنانکه از عنوانش پیداست عبارت است از زدودن عنوان مجرمانه از برخی جرایم که در جریان آنها، صلاحیت تعیین و تحمیل ضمانت اجراها، بعنوان واکنش علیه برخی رفتارها، از نظام کیفری سلب می‌شود (امینی، ۱۳۹۷: ۲۹). جرم‌زدایی از برخی جرایم اقتصادی، زیست‌محیطی و صنفی، نمونه‌ی بارز این مسئله‌اند که اکنون در مدیریت جرم‌زدایی از آنها استفاده می‌شود (محمودی جانکی، ۱۳۸۷: ۳۲۷).

۳-۴. کیفرزدایی

در کیفرزدایی مسیر رسیدگی قضایی به گونه‌ای است که منجر به محکومیت کیفری و اعمال مجازات نشود. البته کیفرزدایی به معنای کاهش سطح مجازات در مورد برخی از جرایم نیز می‌باشد و اگر مجازات یک بزه از لحاظ کیفیت یا کمیت تعدیل شود کیفرزدایی است. در اجرای این هدف در تعدیل کیفی، نوع ضمانت اجرای جرم از ضمانت اجرای کیفری (مانند حبس، شلاق و جزای نقدی) به ضمانت اجرای اداری (مانند کاهش حقوق و مزایا) تغییر می‌یابد. در تحوّل کمی، نظر بر آن است که نوع پاسخ، به لحاظ ماهیت، ضمانت اجرای کیفری صرف باقی بماند، لیکن میزان آن به لحاظ شدت و درجه کاهش یابد. موارد و مواد قانونی جدیدی که در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در باب کیفرزدایی مطرح و تصویب شده، بسیار است. جالب آن است که برخی از حقوقدانان در کتب و مقالات خویش این موارد را از مصادیق یا آثار اصل براءت یا اصل تناسب میان مجرم با مجازات بیان نموده‌اند، لیکن کیفرزدایی در قالب موارد ذیل از نتایج و آثار مستقیم اصل حداقلی با رویکرد مجرم‌محوری است. این موارد عبارتند از: حکم به معافیت از کیفر، تعویق صدور حکم، تعلیق تعقیب در دادسرا و تعلیق اجرای مجازات در دادگاه،

نظام نیمه آزادی، نظام آزادی مشروط، نظارت تحت سامانه‌ی الکترونیکی، مجازات‌های جایگزین‌های حبس به خصوص خدمات عمومی رایگان، عفوخصوصی و توبه. در پایان لازم به ذکر است قانونگذار در اقدامی نو و همسو با رویکرد حداقلی حقوق کیفری، در ماده‌ی ۲ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ قاضی را مکلف کرده که حداقل حبس را برگزیند و در صورت تعیین کیفر بیش از حداقل قانونی، نسبت به توجیه حکم اقدام نماید. لذا دست‌اندرکاران نظام عدالت کیفری ایران برای اولین بار سیاست جنایی مطابق با رویکرد اصل حداقلی را در قوانین کیفری بیان کرده و پذیرفته اند.

نتیجه

بطور کلی می‌توان نتیجه گرفت که دولت ملی برای استفاده از حقوق کیفری و مداخله در رفتارها و امور افراد جامعه باید سیاست جنایی مبتنی بر رویکرد کمینه‌ای و حداقل گرایی در جرم‌انگاری را مورد پذیرش قرار دهد و از سیاست جنایی مبتنی بر رویکرد حداکثری و حمایت گرایی پرهیز نمایند. اصل حداقلی و کمینه‌ای سطح قابل قبول و سطح غیرمجاز را برای جرم‌انگاری و کیفرگذاری مشخص می‌کند. بر اساس این اندیشه نخست باور به آزادی می‌باشد و آزادی یک حق طبیعی انکارناپذیر است. دوم، اعتقاد به فرد گرایی و اینکه فرد اولاً و بالذات دارای حقوقی است که فعالیت‌های دولت باید به حفظ آنها محدود باشد. ثمره‌ی این فرد گرایی از یک سو، تجویز و پذیرش نوعی کمینه‌خواهی (هرچه کمتر بهتر) در امر جرم‌انگاری و کیفرگذاری است. مهم‌ترین نتایج سیاست جنایی حداقلی را می‌توان در انواع پاسخ‌های غیر کیفری مقدم بر توسل به فرایند و پاسخ‌های کیفری و نیز جرم‌زدایی و کیفرزدایی دانست. این رویکرد اقتضای آن را دارد که نه تنها مداخله در قلمروی حقوق و آزادی‌های عمومی و فردی، به مثابه‌ی آخرین راه چاره و ناگزیرترین تدبیر ممکن باشد، بلکه توسل به فرایند کیفری و در پی آن مجازات و تدابیر تأمینی گریزناپذیرترین چاره‌ی ممکن بوده و در صورت استفاده، به حداقل ضروری اکتفا گردد. از نتایج دیگر این اصل ضرورت توسل به انواع پاسخ‌های غیر کیفری از جمله پاسخ‌های بازپرورانه و ترمیمی است. توسل به مجازات هزینه‌زاترین فرایند و زیانبارترین پاسخ به بزه است و بدیهی است که توسل به آن باید در صورت احراز ناکارآمدی و یا عدم تناسب

سایر فرآیندها و پاسخ‌ها صورت گیرد. نتیجه‌ی دیگر آن است که در صورت تصمیم به گزینش مجازات و فرایند کیفری، در تمام مراحل و سطوح تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی، باید حداقل پاسخ کیفری مورد توسل قرار گیرد. توسل به مجازات شدیدتر خواه از لحاظ ماهیت مجازات و یا از جهت میزان آن، با اصل کمینه‌ای حقوق کیفری در تعارض است. در پایان امید است با پذیرش سیاست جنایی مبتنی بر این اصل، قانونگذاران اقدام به بازنگری جامع در قوانین کیفری کرده و قضات دادگاه‌ها نیز با تغییر نگرش در رویه‌ی عملی خویش بر اساس سیاست‌های پذیرفته‌شده اقدام نمایند.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Ali Movahedi

<https://orcid.org/0009-0002-9981-5113>

Ali Najafi Tavana

<https://orcid.org/0000-0001-7295-9569>

Mohammad Ashouri

<https://orcid.org/0000-0002-8909-5949>

Parviz Zokaiyan

<https://orcid.org/0009-0002-6809-9310>

منابع

اردبیلی، محمدعلی، (۱۳۸۵)، *حقوق جزای عمومی*، جلد نخست، چاپ نهم، تهران، انتشارات میزان.

اسفندیاری، محمد صالح؛ نورپور، محسن، (۱۳۹۶)، «پیامدها و چالش‌های مداراگرایی کیفری در جرایم خرد»، *مجله‌ی کارآگاه*، سال نهم، شماره‌ی ۳۹.

افشین پور، مصطفی؛ نقوی، مهدی نقوی، (۱۳۹۷)، «سیاست کیفری امنیت‌مدار ایران در تعدیل مجازات‌ها»، *مجله‌ی تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری*، دوره‌ی ۱۴، شماره‌ی ۲ (پیاپی ۳۶).

امینی، محمد، (۱۳۹۷)، *قضازدایی و جایگاه آن در نظام کیفری ایران*، چاپ دوم، تهران، انتشارات مجلد.

جایگاه اصل حداقلی بودن حقوق کیفری در سیاست جنایی | موحدی و همکاران | ۲۲۹

بکاریا، سزار، (۱۳۷۴)، *رساله‌ی جرایم و مجازات‌ها*، ترجمه‌ی دکتر محمدعلی اردبیلی، چاپ دوم، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

بهره‌مند، حمید، (۱۳۹۶)، «سیاست حبس‌زدایی در نظام تقنینی جمهوری اسلامی ایران»، *مجله‌ی راهبرد*، سال ۲۶، شماره‌ی ۸۲.

پرا دل، ژان، (۱۳۷۳)، *تاریخ‌اندیشه‌های کیفری*، مترجم: دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

تاج آبادی، فاطمه؛ مشکاتی، امیرحسین، (۱۴۰۰)، *جرم‌انگاری حداقلی در حقوق کیفری ایران (سیاست جنایی مبتنی بر تسامح صفر)*، چاپ اول، تهران، انتشارات حقوق یار.

جوادی آملی، عبدالله، (۱۳۸۳)، *ولایت فقیه (ولایت فقا هت و عدالت)*، تنظیم و ویرایش محمد محرابی، چاپ چهارم، قم، انتشارات مرکز نشر اسراء.

جوادی آملی، عبدالله، (۱۳۸۳)، *سرچشمه‌ی اندیشه*، جلد ششم، تدوین: عباس رحیمیان محقق، چاپ اول، قم، مرکز نشر اسراء.

حری، مجتبی، (۱۳۹۹)، «مبانی تعدیل کیفر از طرف دادگاه در قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری»، *مجله‌ی اورمزد*، دوره‌ی ۱۲، شماره‌ی ۵۰.

حسینی، سیدمحمد، (۱۳۸۳)، *سیاست جنایی در اسلام و در جمهوری اسلامی ایران*، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

خزائی، منوچهر، (۱۳۷۷)، *فرایند کیفری*، چاپ اول، تهران، انتشارات گنج دانش.

دری نجف آبادی، قربانعلی، (۱۳۹۰)، *صهیای عدالت*، چاپ اول، تهران، انتشارات جنگل _ جاودانه.

دومیشل، آندره؛ لالومی یر، پی یر، (۱۳۷۶)، *حقوق عمومی*، مترجم: ابوالفضل قاضی شریعت پناهی، چاپ اول، تهران، نشر دادگستر.

دهقان، مجید، (۱۳۹۶)، «بررسی اصل حداقل بودن جرم در قانون اساسی»، *مجله‌ی مطالعات علوم اجتماعی*، دوره‌ی ۳، شماره‌ی ۱.

رحیمیان، رضا؛ محسنی، فرید، (۱۳۹۹)، *حبس‌گذاری و حبس‌گزینی حداقلی (مطالعه‌ی تطبیقی حقوق ایران و فرانسه)*، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری.

رستمی، هادی، (۱۳۹۶)، *جرم‌انگاری و کیفرگذاری حداقلی در نظریه‌ی لیبرالیسم* در پرتو اصل ضرر، چاپ دوم، تهران، انتشارات میزان.

رستمی، هادی؛ تقی پور، علی رضا، (۱۳۹۴)، «توجیه کیفر در سامانه‌ی عدالت به مثابه‌ی انصاف»، مجله‌ی آموزه‌های حقوق کیفری، دوره‌ی ۲، شماره‌ی ۹.

سبزواری نژاد، حجت، (۱۴۰۱)، «ارزیابی سیاست کیفری ایران در قبال رویکرد حبس‌گرایی و حبس‌زدایی»، مجله‌ی کارگاه، دوره‌ی ۱۶، شماره‌ی ۵۸.

Doi:10.22034/DET.2022.1267053.1272

سرمست بناب، باقر، (۱۳۷۸)، اصل برائت در حقوق کیفری، چاپ اول، تهران، انتشارات دادگستر. شاملو، باقر؛ محتشمی، ندا، (۱۳۹۱)، «مداخله‌ی تطبیقی دو نظریه تعامل‌گرایی و پنجره‌های شکسته و آثار آنها بر سیاست جنایی»، مجله‌ی پژوهش حقوق کیفری، دوره‌ی ۱، شماره‌ی ۲. صبحی، رحمان، (۱۳۹۴)، عدالت ترمیمی در نظام کیفری موضوعه ایران، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد.

صلاحی، جاوید، (۱۳۹۲)، کیفرشناسی و دیدگاه‌های جدید، چاپ سوم، تهران، نشر میزان. صفاری، علی، (۱۳۹۰)، کیفرشناسی (تحولات، مبانی و اجرای کیفر سالب آزادی)، چاپ هجدهم، تهران، انتشارات جنگل.

طاهری، ابوالقاسم، (۱۳۸۱)، تاریخ اندیشه‌های سیاسی در غرب، چاپ سوم، تهران، انتشارات نشر قومس.

غلامی، حسین، (۱۳۹۱)، «اصل حداقل بودن حقوق جزا»، مجله‌ی پژوهش حقوق کیفری، سال اول، شماره‌ی ۲.

غلامی، حسین، (۱۳۹۹)، کیفرشناسی (کلیات و مبانی پاسخ‌شناسی جرم)، چاپ سوم، تهران، نشر میزان.

فخارطوسی، جواد، (۱۳۹۱)، حقوق متهمان (بررسی فقهی-حقوقی)، چاپ اول، قم، انتشارات پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

فرح بخش، مجتبی، (۱۳۹۲)، جرم‌انگاری فایده‌گرایانه، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان. فوکو، میشل، (۱۳۹۳)، مراقبت و تنبیه؛ تولد زندان، ترجمه‌ی نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده، چاپ دوازدهم، تهران، نشر نی.

کلی، جان، (۱۳۸۸)، تاریخ مختصر تئوری حقوقی در غرب، ترجمه‌ی محمد راسخ، چاپ دوم، تهران، انتشارات طرح نو.

کوشا، جعفر، (۱۳۸۹)، جرایم علیه عدالت قضایی، چاپ دوم، تهران، انتشارات میزان.

جایگاه اصل حداقلی بودن حقوق کیفری در سیاست جنایی | موحدی و همکاران | ۲۳۱

گودرزی بروجردی، محمدرضا، (۱۳۸۴)، *سیاست جنایی قضایی*، چاپ اول، تهران، انتشارات سلسبیل.

محمودی جانکی، فیروز، (۱۳۸۷)، «جرم‌زدایی به منزله‌ی یک تغییر»، *مجله‌ی حقوق دانشگاه حقوق و علوم سیاسی*، دوره‌ی ۳۸، شماره‌ی ۱.

مصطفی‌زاده، فهیم، (۱۴۰۰)، *بنیادهای نظری حقوق کیفری در نظام‌های عرفی*، چاپ دوم، تهران، انتشارات خرسندی.

ملکیان، مصطفی، (۱۳۸۱)، *سخنی در چند و چون اسلام و لیبرالیسم در راهی به راهی*، چاپ دوم، تهران، نشر نگاه معاصر.

میل، جان استوارت، (۱۳۹۸)، *فایده‌گرایی*، ترجمه و تعلیق مرتضی‌مردیها، چاپ هشتم، تهران، انتشارات نی.

نجفی‌توانا، علی؛ مصطفی‌زاده، فهیم، (۱۳۹۲)، «جرم‌انگاری در نظام کیفری جمهوری اسلامی ایران»، *مجله‌ی مطالعات فقه و حقوق اسلامی*، سال ۵، شماره‌ی ۸.

Doi:10.22075/FEQH.2017.1900

نوبهار، رحیم، (۱۳۹۶)، *اصل کاربرد کمینه‌ی حقوق کیفری*، چاپ دوم، تهران، نشر میزان. ویلیامز، فرانک پی؛ مک‌شین، ماری لین دی، (۱۳۹۸)، *نظریه‌های جرم‌شناسی*، ترجمه‌ی دکتر حمیدرضا ملک محمدی، چاپ هفتم، تهران، نشر میزان.

هداوند، مهدی؛ آقایی طوق، مسلم، (۱۳۸۹)، *دادگاه‌های اختصاصی اداری در پرتو اصول و آیین‌های دادرسی منصفانه (حقوق ایران و مطالعه تطبیقی)*، چاپ اول، تهران، انتشارات خرسندی. هوساک، داگلاس، (۱۳۹۶)، *حقوق کیفری به مثابه‌ی آخرین راه‌حل*، مترجم: مهرانگیز روستایی، چاپ دوم، تهران، انتشارات میزان.

یکرنگی، محمد، (۱۳۹۱)، *جرایم علیه اجرای عدالت قضایی*، چاپ دوم، تهران، انتشارات خرسندی.

References

Cherry, Todd L. (2011). "Financial penalties as an alternatives criminal sanction: evidence from panel data", *Atlantic economic journal*, No18.

Metz, Thaddeus. (2007) "How to Reconcile Liberal Politics with Retributive Punishment", *Oxford Journal of Legal Studies*, 2007, Vol. 27, No. 4.

Von Hirsh, Andrew. (1993). *Censure and Sanctions*, Oxford, Clarendon.

Translated References into English

Afshinpour, Mostafa; Naqvi, Mehdi Naqvi, "Iran's Security-Oriented Criminal Policy in Adjusting Punishments", *Journal of Private and Criminal Law Research*, Volume 14, Number 2 (36th Consecutive Issue), (2018). [In Persian]

Amini, Mohammad, Decriminalization and its place in the Iranian penal system, second edition, Tehran: Majd Publications, (2018). [In Persian]

Ardebili, Mohammad Ali, General Criminal Law, Volume One, Ninth Edition, Tehran: Mizan Publications, (2006). [In Persian]

Bahreman, Hamid, "De-imprisonment Policy in the Legislative System of the Islamic Republic of Iran", *Strategy journal*, Year 26, No. 82, (2017). [In Persian]

Beccaria, Cesar, Treatise on Crimes and Punishments, translated by Dr. Mohammad Ali Ardebili, second edition, Tehran: Shahid Beheshti University Press, (1995). [In Persian]

Dari Najafabadi, Ghorbanali, The Voices of Justice, first edition, Tehran: Jungle _ Javedaneh Publications, (2011). [In Persian]

Dehghan, Majid, "Investigation of the Principle of Minimal Crime in the Constitution", *Journal of Social Science Studies*, Volume 3, Number 1, (2017). [In Persian]

Dumichelle, André; Lalumière, Pierre, Public Law, translated by Abolfazl Ghazi Shariat Panahi, first edition, Tehran, Dadgostar Publishing House, (1997). [In Persian]

Esfandiari, Mohammad Saleh; Noorpour, Mohsen, article "Consequences and Challenges of Criminal Permissiveness in Minor Crimes", *Detective journal*, Year 9, Issue 39. (2017). [In Persian]

Fakhartousi, Javad, Rights of the Accused (Jurisprudential-Legal Study), First Edition, Qom: Islamic Sciences and Culture Research Institute Publications, (2012). [In Persian]

Farah Bakhsh, Mojtaba, Utilitarian Criminology, first edition, Tehran: Mizan Publications, (2013). [In Persian]

Foucault, Michel, Care and Punishment: The Birth of the Prison, translated by Niko Sarkhosh and Afshin Jahandideh, 12th edition, Tehran: Ney Publications, (2014). [In Persian]

Gholami, Hossein, Criminology (Generalities and Fundamentals of Criminal Law), Third Edition, Tehran: Mizan Publishing, (2019). [In Persian]

Gholami, Hossein, "The Principle of Minimality of Penal Laws", Journal of Criminal Law Research, Year 1, No. 2, (2012). [In Persian]

Goodarzi Boroujerdi, Mohammad Reza, Criminal Judicial Policy, first edition, Tehran: Salsabil Publications, (2005). [In Persian]

Hadavand, Mehdi; Aghaei Toq, Muslim, Special Administrative Courts in the Light of Fair Trial Principles and Procedures (Iranian Law and Comparative Study), First Edition, Tehran: Khorsandi Publications, (2010). [In Persian]

Hari, Mojtaba, "Basics of Court-Sentence Modification in the Islamic Penal Code and the Criminal Procedure Code", Ormazd journal, Volume 12, Number 50, (2019). [In Persian]

Hosack, Douglas, Criminal Law as a Last Resort, Translated by Mehrangiz Roustaei, Second Edition, Tehran: Mizan Publications, (2017). [In Persian]

Hosseini, Seyyed Mohammad, Criminal Policy in Islam and in the Islamic Republic of Iran, first edition, Tehran: Tehran University Press, (2004). [In Persian]

Javadi Amoli, Abdullah, Source of Thought, Volume 6, edited by Abbas Rahimian, researcher, first edition, Qom: Israa Publishing Center, (2004). [In Persian]

Javadi Amoli, Abdullah, Velayat al-Faqih (The Guardianship of Jurisprudence and Justice), compiled and edited by Mohammad Mehrabi, fourth edition, Qom: Israa Publishing Center, (2004). [In Persian]

Kelly, John, A Brief History of Legal Theory in the West, translated by Mohammad Rasek, second edition, Tehran: Tarh No Publications, (2009). [In Persian]

Khazaei, Manouchehr, Criminal Process, first edition, Tehran: Ganj Danesh Publications, (1998). [In Persian]

Koosha, Jafar, Crimes against Judicial Justice, second edition, Tehran: Mizan Publications, (2010). [In Persian]

Mahmoudi Janaki, Firouz, "Decriminalization as a Change", Law Journal of the University of Law and Political Sciences, Volume 38, Number 1, (2008). [In Persian]

Malekian, MustafaA, Speech on the Diversity of Islam and Liberalism on the Road to Liberation, Second Edition, Tehran: Negah Moaser Publishing, (2002). [In Persian]

Mill, John Stuart, Utilitarianism, translated and annotated by Morteza Mardiha, 8th edition, Tehran: Ney Publications, (2019). [In Persian]

Mostafazadeh, Fahim, Theoretical Foundations of Criminal Law in Customary Systems, Second Edition, Tehran: Khorsandi Publications, (2021). [In Persian]

Najafi Tavana, Ali; Mostafazadeh, Fahim, "Criminalization in the Penal System of the Islamic Republic of Iran", Journal of Islamic Jurisprudence and Law Studies, Year 5, No. 8, (2013). Doi:10.22075/FEQH.2017.1900 [In Persian]

Nobahar, Rahim, The Principle of Minimum Application of Criminal Law, Second Edition, Tehran: Mizan Publishing House, (2017). [In Persian]

Pradel, Jean, History of Criminal Thought, translated by Dr. Ali Hossein Najafi Abrandabadi, first edition, Tehran: Shahid Beheshti University Press, (1994). [In Persian]

Rahimian, Reza; Mohseni, Farid, Imprisonment and Minimum Imprisonment (Comparative Study of Iranian and French Law), First Edition, Tehran: University of Judicial Sciences and Administrative Services Publications, (2019). [In Persian]

Rostami, Hadi, Criminalization and Minimal Punishment in Liberalism Theory in Light of the Harm Principle, Second Edition, Tehran: Mizan Publications, (2017). [In Persian]

Rostami, Hadi; Taghipour, Ali Reza, "Justification of Punishment in the Justice System as Fairness", Journal of Criminal Law Doctrines, Volume 2, Number 9, (2015). [In Persian]

Sabohi, Rahman, Restorative Justice in Iran's Criminal System, First Edition, Tehran: Majd Publications, (2015). [In Persian]

Sabzevari Nejad, Hojjat, "Evaluation of Iran's penal policy towards the approach of imprisonment and de-incarceration", Detective journal, Volume 16, Number 58, (2022).
Doi:10.22034/DET.2022.1267053.1272 [In Persian]

Safari, Ali, Criminal Law (Developments, Principles and Implementation of Imprisonment), 18th edition, Tehran: Jangal Publications, (2011). [In Persian]

Salahi, Javid, Criminology and New Perspectives, Third Edition, Tehran: Mizan Publishing House, (2013). [In Persian]

Sarmast Bonab, Baqer, The Principle of Innocence in Criminal Law, First Edition, Tehran: Dadgostar Publications, (1999). [In Persian]

Shamloo, Baqer; Mohtashami, Neda, "Comparative Intervention of Two Theories of Interactionism and Broken Windows and Their Effects on Criminal Policy", Journal of Criminal Law Research, Volume 1, Issue 2, (2012). [In Persian]

Taheri, Abolghasem, History of Political Thought in the West, third edition, Tehran: Ghoumas Publishing House, (2002). [In Persian]

Tajabadi, Fatemeh; Meshkati, Amir Hossein, Maximal Criminalization in Iranian Criminal Law (Criminal Policy Based on Zero Tolerance), First Edition, Tehran: Hoghoghyaar Publications, (2021). [In Persian]

Williams, Frank P; McShane, Mary Lynn D, Criminological Theories, translated by Dr. Hamidreza Malek Mohammadi, 7th edition, Tehran: Mizan Publishing House, (2019). [In Persian]

Yekrangi, Mohammad, Crimes against the Administration of Judicial Justice, Second Edition, Tehran: Khorsandi Publications, (2012). [In Persian]

استناد به این مقاله: موحدی، علی، نجفی توانا، علی، آشوری، محمد و ذکائیان، پرویز. (۱۴۰۳). جایگاه اصل حداقلی بودن حقوق کیفری در سیاست جنایی. پژوهش حقوق کیفری، (۴۸) ۱۳، ۲۰۱-۲۳۶.

Doi: 10.22054/jclr.2025.82655.27

Criminal Law Research is licensed under a Creative Commons NonCommercial 4.0 International License.